

О.В. Сакун, підполковник, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник,
О.Г. Сінько, майор,
С.П. Данилевський, підполковник
Факультет військової підготовки
Національного технічного університету
“ХПІ”

НЕОБХІДНІСТЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУРСАНТІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті коротко розглянуті основні напрями формування цілісної, усебічно духовно, морально, психологічно та професійно розвинутої особистості майбутнього офіцера. Показано, що науково-дослідна діяльність курсантів є одним із найважливіших засобів підвищення якості підготовки військових фахівців, здатних практично та творчо застосовувати в службовій діяльності досягнення науково-технічного прогресу, тобто швидко адаптуватися до сучасних умов розвитку сьогодення. Окреслені нові методологічні проблеми формування основ дослідницької діяльності. Розглянуто та запропоновано основні напрями щодо подальшого вдосконалення логічно вибудованої моделі та педагогічні технології формування в курсантів основ проведення науково-дослідної діяльності під час організації навчально-виховного процесу у військовому навчальному закладі.

Ключові слова: освіта, наука, інновація, діяльність, компетентність, професіоналізм.

За сучасних умов освіта виступає потенційно могутнім фактором соціально-технічного, оборонного та культурного розвитку світу. Вона є невід’ємною частиною соціального організму держави й бере на себе відповідальність за виховання підростаючого покоління, розвиток людини, підготовку кваліфікованих кадрів для всіх сфер життєдіяльності та забезпечення державної безпеки.

Як ніколи раніше, освіта потрібна не тільки для часткового поліпшення суспільного життя, але й для здійснення корінних змін у психологічних і моральних якостях людей, в їх освіченості й культурі, бо без цього неможливий прогресивний розвиток та існування цивілізації [1].

Із набуттям незалежності Україна отримала багатий досвід щодо виховання фахівців для власних Збройних Сил. Головною залишається проблема виховання в курсантів вищих військових навчальних закладів інтелектуальних особливостей і навичок та здібностей до наукової діяльності.

Професія офіцера, військового фахівця є однією з найскладніших професій людського суспільства, оскільки вимагає від її суб’єкта здатності з високою ефективністю вирішувати професійні завдання в екстремальних умовах, пов’язаних із ризиком для життя, обмеженим часом на ухвалення рішення, високим рівнем відповідальності як за свої дії, так і за дії підлеглих. Усе це вимагає від кожної людини, яка обрала даний фах, високого

професіоналізму.

Професіоналізм складається із багатьох видів професійної компетентності. У середині цього поняття виділяють компетентність як придатність до чого-небудь, залежну як від знань, умінь, так і ступеня переконаності й потреби користуватися цією придатністю. Відповідно, можуть бути виділені такі групи професійної компетентності та її види всередині кожної з груп: компетентність у професійній діяльності; компетентність у професійному спілкуванні; компетентність у реалізації особистості професіонала [2].

Ураховуючи вищевикладене, фахівець у військовій галузі повинен на високому рівні володіти такими видами професійної підготовки, як спеціальної (знання своєї справи), комп'ютерної (володіння інформаційними технологіями), комунікативної (здатність до спілкування), адаптивної (уміння швидко адаптуватися до нових умов обстановки), а також бути здатним реалізувати суб'єктивні якості професіонала (індивідуальні особливості, здатність до самореалізації).

Зміст професійної культури офіцера містить у собі такі компоненти, як духовно-моральна досконалість, офіцерський менталітет, військово-професійна компетентність, психолого-педагогічна підготовленість. Розглянемо їхній зміст більш докладно.

Духовно-моральна досконалість передбачає сформованість морально-ціннісної концепції з оволодіння кращими зразками та досвідом людської культури на рівні загальнолюдських, національно-етнічних, військових та особистісно-гуманістичних цінностей. Сучасні психолого-педагогічні дослідження дозволяють стверджувати, що досягнення даної мети можливе за активного залучення трьох видів технологій удосконалення майбутнього офіцера: освітніх, самоосвітніх та інформаційних технологій. Зазначені технології поряд із вирішенням інших завдань забезпечують формування духовно-моральних цінностей майбутнього командира.

Офіцерський менталітет як компонент професійної культури офіцера характеризує те загальне й суттєве, що визначає його індивідуальність, яка виявляється в самостійному прагненні до активного саморозвитку та нарощування творчого потенціалу, ініціативному збагаченні себе в спілкуванні з іншими суб'єктами військової служби і на цій основі базується діяльність його як керівника, визнаного лідера, компетентного професіонала.

Ключовою ланкою професійної культури офіцера є військово-професійна компетентність. Саме вона дозволяє йому успішно брати участь у військовій службі та виконувати різні види військово-професійної діяльності, у кожній з яких синтезуються знання та підготовленість до виконання практичної дії.

Важливим компонентом професійної культури випускника військового вузу є його безпосередня психолого-педагогічна підготовленість. Вона характеризує готовність і здатність вирішувати завдання військової служби та повсякденного життя, спираючись на принципи педагогіки, психології

та інших наук, а також безпосередньо брати участь у навчально-виховному процесі та надавати педагогічну спрямованість усім сферам військової служби.

Ураховуючи вищевикладене, феномен професійної компетентності випускника ВВНЗ обумовлений дією загальних, особливих та одиничних закономірностей військової служби, а його сутність виражається у формуванні комплексу якостей, що відповідають вимогам військової служби [3].

Разом із тим, слід зазначити, що в ряді наукових робіт із військової педагогіки, приділяється певна увага до науково-дослідної складової професіоналізму військового фахівця.

Зроблений аналіз науково-педагогічних досліджень із проблем вищої військової освіти дозволяє, однак, констатувати той факт, що конкретних комплексних робіт, що містять моделі й технології побудови системи науково-дослідної діяльності курсантів військових навчальних закладів, спрямованої на формування в них основ дослідницької діяльності, практично немає.

Поняття “діяльність” використовується досить широко й не завжди в точно визначеному значенні цього слова. Діяльність як специфічно людський спосіб буття охоплює й матеріально-практичні, і інтелектуальні духовні операції, тому робота думки є діяльністю такою ж мірою, як і робота рук, а процес пізнання вміщений у діяльність не менше, ніж процес повсякденної поведінки. Якщо діяльність розглядають у соціологічному контексті, то мають на увазі специфічно людську форму ставлення до навколишнього світу, властиву тільки людині. Саме в діяльності людина знаходить і розкриває своє особливе місце у світі та затверджує себе в ньому.

Діяльність людини – необхідна умова його розвитку, у процесі якого набувається життєвий досвід, пізнається навколишня дійсність, засвоюються знання, виробляються вміння та навички, завдяки чому розвивається й сама діяльність [4].

Науково-дослідна діяльність – діяльність, спрямована на здобуття нових знань про основні закономірності будови, функціонування й розвитку людини, суспільства, навколишнього природного середовища та їх застосування для досягнення практичної мети. Даний вид діяльності заснований, перш за все, на науковому дослідженні [5].

Крім того, важливе місце приділяється інноваційній функції, тобто формування, поширенню та впровадженню ідей, спрямованих на вирішення професійних і загальнокультурних завдань нового класу. Ця функція здійснюється за допомогою проведення наукових досліджень, поширення результатів науково-дослідної та науково-технічної діяльності, створення й розвитку малих підприємств інноваційного типу, реалізації інноваційних освітніх програм, освоєння сучасних інформаційних технологій і можливостей їх використання курсантами в різних сферах суспільного виробництва та творчого розвитку особистості.

Науково-дослідна діяльність курсантів є одним із найважливіших

засобів підвищення якості підготовки фахівців із вищою освітою, здатних творчо застосовувати в практичній діяльності досягнення науково-технічного прогресу, а отже швидко адаптуватися до сучасних умов.

Основною її метою є формування та посилення творчих здібностей курсантів, розвиток і вдосконалення форм наукової, конструкторської, технологічної, творчої та впроваджувальної діяльності, що забезпечують єдність навчального, наукового, виховного процесів для підвищення рівня підготовки фахівців.

У вищих військових навчальних закладах потрібно також накопичувати й розвивати досвід організації навчально-дослідницької діяльності. Розробити Положення про навчально-дослідницьку діяльність. І відповідно до цього документа навчально-дослідницька діяльність повинна бути органічно пов'язана з навчальними програмами, уноситися до навчального плану й бути обов'язковою для кожного курсанта. До форм навчально-дослідницької діяльності належить: участь курсантів у навчально-методичних конференціях і семінарах, підготовка курсових робіт, дослідження військових архівів, виготовлення дидактичних матеріалів (схем, альбомів), участь у вікторинах, конкурсах рефератів, виконання факультативних індивідуальних завдань дослідницького характеру. Можуть також використовуватися й інші форми, ураховуючи специфіку кафедр і за їх обґрунтованими пропозиціями.

Однією з форм навчально-дослідницької діяльності є участь курсантів у предметних конкурсах за фахом у рамках різноманітних конкурсів. Предметний конкурс за фахом має проводитися як два різні види змагань у два тури. Перший проводиться на кафедрах, другий – на рівні навчального закладу. За рішенням керівництва військового навчального закладу визначаються дисципліни, з яких проводяться ці види змагань, створюється конкурсна комісія, затверджуються порядок проведення та перелік контрольних завдань, за якими курсанти готують письмову відповідь. Переможці та призери на рівні навчального закладу з предметного конкурсу за фахом нагороджуються дипломами й можуть бути рекомендовані для участі у Всеукраїнському конкурсі.

Важливе значення має організація науково-дослідної діяльності курсантів. У сучасних умовах вона стала невід'ємною частиною підготовки та виховання фахівців вищої військової кваліфікації. З перших років навчання курсанти повинні брати участь у дослідній діяльності та у впровадженні її результатів у навчально-виховний процес.

Науково-дослідна діяльність, на відміну від навчально-дослідної діяльності, має проводитися в позанавчальний час, але при цьому мають виконуватися споріднені завдання, що входять до комплексу наукової підготовки випускника. Науково-дослідна діяльність має забезпечувати поглиблене вивчення навчального матеріалу, розвивати в курсантів творче мислення, а також сприяти вирішенню актуальних проблем удосконалення освітнього процесу.

Основними завданнями науково-дослідної діяльності курсантів є:

навчання методології раціонального та ефективного здобування й використання знань;

удосконалення та пошук нових форм інтеграції системи вищої освіти з наукою та виробничою діяльністю в рамках єдиної системи навчально-виховного процесу;

прищеплення навичок наукової та творчої діяльності;

участь курсантів у наукових дослідженнях, практичних розробках із технічної творчості;

знайомство зі сучасними науковими методологіями, робота з науковою літературою;

виявлення здібних курсантів для подальшого навчання в аспірантурі, роботи на кафедрах і в наукових лабораторіях.

Науково-дослідна діяльність курсантів військових навчальних закладів має організовуватися відповідно до нормативних документів, прийнятих у ВВНЗ. Зазначені документи мають орієнтувати науково-дослідну діяльність на більш тісний зв'язок із вирішенням конкретних практичних завдань, у тому числі й за планами науково-дослідних робіт кафедр і лабораторій; підвищення наукового рівня курсантських робіт, розширення тематики наукових досліджень курсантів, ураховуючи їх майбутню професійну діяльність.

Основним документом з організації науково-дослідної діяльності у військовому навчальному закладі має бути Положення про науково-дослідну діяльність курсантів. У Положенні мають відображатися правові засади й мета дослідницької діяльності, її основні форми, організація цієї діяльності та контроль за нею, порядок функціонування наукових гуртків, дослідницьких проблемних груп, підготовка та проведення конкурсів, підбиття підсумків і заохочення за активну участь.

Науково-дослідна діяльність має проводитися безпосередньо на кафедрах і в лабораторіях військового навчального закладу, де створюються наукові гуртки, дослідні проблемні групи. Наукові гуртки створюються за рішенням кафедри й лабораторії, в їх складі мають працювати якомога більше курсантів. Залежно від дисциплін, що викладаються на кафедрі, можуть утворюватися кілька гуртків. Засідання гуртків проводиться два-три рази на місяць у дні, установлені календарним планом основних заходів. Керівництво гуртками здійснюють найбільш кваліфіковані наукові й науково-педагогічні працівники, які надають допомогу членам гуртка у виборі тем досліджень, підборі літератури, консультують під час підготовки доповідей і рефератів.

На допомогу керівнику гуртка для організації його поточної роботи з числа курсантів обирається голова гуртка. Голова організує засідання гуртка, веде облікову документацію, бере участь у плануванні роботи на навчальний семестр, контролює виконання планових заходів, здійснює постійний зв'язок із науковим товариством курсантів і навчальними групами.

Найбільш підготовлені курсанти, що виявили схильність до наукової роботи, залучаються до участі у воєнно-наукових товариствах курсантів,

дослідних проблемних групах, які створюються за рішенням кафедр та лабораторій для проведення досліджень із тем, науково-дослідних робіт кафедр і лабораторій. Членам дослідних проблемних груп можуть ставитися завдання на вивчення окремих проблем у період проходження ними ремонтної практики або військового стажування.

Для організації науково-дослідної діяльності курсантів на курсах вибираються відповідальні організатори. Вони відповідають за організацію науково-дослідної діяльності в навчальних групах і на курсі, підтримують тісний зв'язок із воєнно-науковим товариством курсантів ВВНЗ, кафедрами, науково-дослідними лабораторіями та керівництвом курсу. До їх функцій уходить: надання допомоги кафедрам і науковим лабораторіям в організації роботи наукових гуртків; проведення курсових і наукових конференцій на курсах і в навчальному закладі; зустрічі з військовими вченими, кращими фахівцями; участь в організації та проведенні конкурсів на кращу наукову роботу курсантів тощо.

У процесі навчання курсанти виконують курсові роботи. Курсова робота допомагає їм систематизувати здобуті знання на певному етапі навчання, поглибити теоретичні знання, навчитися самостійно аналізувати матеріал, узагальнити накопичений досвід, логічно викладати матеріал. У курсовій роботі курсант повинен показати якісні знання навчального матеріалу, літератури й нормативних документів з обраної теми. Тематика курсових робіт і методичні рекомендації щодо її написання готуються кафедрою та науковою лабораторією. Кафедрою закріплюється викладач, а лабораторією науковий працівник, який здійснює керівництво написанням курсової роботи. Курсова робота виконується курсантом в години самостійної роботи, захист її здійснюється з виставленням оцінки. За незадовільної оцінки курсант зобов'язаний виконати курсову роботу з нової теми або переробити незаліковану.

Практика свідчить, що той, хто активно брав участь у науковій роботі, застосовуючи науково-творчий підхід до засвоєння нового, невідомого до цього часу для себе матеріалу, сумлінно ставиться до виконання своїх службових обов'язків і в подальшому, під час проходження служби на посадах офіцерського складу.

Таким чином, зроблений аналіз теоретичних джерел дозволяє зробити наступні висновки.

У роботах, присвячених даній проблемі, практично не існує відмінностей у вживанні та визначенні понять “навчально-дослідна” та “науково-дослідна” діяльність курсантів. Найчастіше вони використовуються як тотожні. Як правило, така діяльність передбачає різні форми навчальної та позанавчальної роботи курсантів, спрямовані на формування та посилення їхніх творчих здібностей, розвиток і вдосконалення форм залучення до наукової, конструкторської, технологічної та творчої діяльності, що забезпечують єдність навчального, наукового, виховного процесів для підвищення професійно-технічного рівня підготовки військових фахівців.

Найбільш поширеним формам такої діяльності повинні навчитися

курсанти у вищих військових навчальних закладах, де має застосовуватися навчально-дослідна й науково-дослідна діяльність, а інтеграцію різних форм науково-дослідної діяльності мають забезпечувати наукові товариства курсантів.

Ураховуючи особливості системи вищої військової освіти, нами пропонується таке тлумачення поняття “науково-дослідна діяльність курсантів у військовому навчальному закладі”: це невід’ємна частина підготовки та виховання фахівців вищої військової кваліфікації, спрямована на формування та реалізацію дослідницьких умінь і навичок курсантів під час навчальної та позанавчальної роботи через їх залучення до наукової, інноваційної, проектної, конструкторської та інших видів дослідної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Положення про наукову роботу курсантів ФВП НТУ “ХПІ” / О.В. Серпухов, П.Г. Ватащук, Ю.Ю. Кошкарів, І.М. Криленко. – Х., 2010. – С.4.
2. Образцов П.И. Формирование компетентности у военных специалистов в вузе средствами профессионально-ориентированной технологии обучения / П.И. Образцов, А.И. Козачок. – 2005.
3. Кормчий П.А. Основы военной акмеологии / П.А. Кормчий, Л.Г. Лаптева, В.Г. Михайловский. – 1996. – С. 111.
4. Словарь-справочник по педагогике. – 2004. – С. 79-80.
5. Большой энциклопедический словарь. – 1991. – Т. 1, С. 510.

О.В. Сакун, подполковник кандидат биологических наук, старший научный сотрудник,
А.Г. Синько, майор,
С.П., Данилевский, подполковник
Факультет военной подготовки
Национального технического университета
“ХПИ”

НЕОБХОДИМОСТЬ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КУРСАНТОВ ВО ВРЕМЯ УЧЕБЫ В ВЫСШЕМ ВОЕННОМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

В статье коротко рассматриваются основные направления формирования целостного, всесторонне духовно, морально, психологически и профессионально развитой личности будущего офицера. Показано, что научно-исследовательская деятельность курсантов есть одним из самых важных средств повышения качества подготовки военных специалистов, способных практически и творчески применять в служебной деятельности достижения научно-технического прогресса, а именно быстро адаптироваться к современным условиям развития современности. Подчеркнуты новые методологические проблемы формирования основ исследовательской деятельности. Рассмотрены и предложены основные направления по дальнейшему совершенствованию логически выстроенной модели и педагогические технологии формирования у курсантов основ проведения научно-исследовательской деятельности во время организации учебно-воспитательного процесса в военном учебном заведении.

Ключевые слова: образование, наука, инновация, деятельность, компетентность, профессионализм.

O. Sakun, Lieutenant Colonel, Candidate of
Biology, Senior Research Associate,
O. Sinko, Major,
S. Danilevskiy Lieutenant Colonel
Faculty of military preparation of National
technical uncial "HPI"

THE NECESSITY OF CADETS RESEARCH ACTIVITIES DURING THE TRAINING IN HIGHER MILITARY SCHOOL

In articles briefly are considered the main directions of formation integral, comprehensively spiritual, it is moral, psychologically and the professionally advanced personality of future officer. Is shown what scientific-doslidna the activity of cadets is one of essential ways. Increase the quality of the preparation of military specialists, capable practically and creative to apply in official activity achievement scientific. Technical progress, that is quickly adaptuvatisya to modern conditions development siogodennya. Are delineated the new methodological problems of the formation of the essentials of research activity. Under discussionly that is offered main directions concerning subsequent perfection logical vibuduvanoi model and the educational technologies of formation in the cadets of the essentials of conduct. Scientific-doslidnoi activity during organization educative. Educational process in military educative pawn.

Key words: education, science, innovatsiya, activity, kompetentnist, professionalism.